

จริยธรรมการวิจัยทางสังคมศาสตร์

Research Ethics in Social Sciences

ธัญชัช วิภัติภูมิประเทศ¹

Thuntuch Viphatphumiprathes¹

บทคัดย่อ

การวิจัยทางสังคมศาสตร์ให้มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับไม่ได้ขึ้นอยู่กับการออกแบบการวิจัยที่ถูกหลักการแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับการที่นักวิจัยยึดหลักจริยธรรมการวิจัยตลอดกระบวนการทำวิจัยด้วย สำหรับจริยธรรมการวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่สำคัญซึ่งนักวิจัยควรยึดถือ เช่น ความสมัครใจของผู้ให้ข้อมูล และการรักษาความลับให้แก่ผู้ให้ข้อมูลหรือชุมชน บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอความเป็นมาของจริยธรรมการวิจัย จริยธรรมการวิจัยในแต่ละขั้นตอนของการวิจัยทางสังคมศาสตร์ตั้งแต่ก่อนดำเนินการวิจัย ระหว่างดำเนินการวิจัย และภายหลังดำเนินการวิจัย นอกจากนี้ ยังนำเสนอถึงจริยธรรมการวิจัยในการวิจัยทางสังคมศาสตร์รูปแบบต่างๆ ได้แก่ การวิจัยเชิงทดลอง การวิจัยเชิงสำรวจ และการวิจัยเชิงคุณภาพ

คำสำคัญ: จริยธรรมการวิจัย, การวิจัยทางสังคมศาสตร์

Abstract

The quality and acceptance of social sciences research does not only depend on the quality of research design but also depends on research ethics in all steps of research processes. The importance of social sciences research ethics which must be applied to informed consent and confidentiality. This article aims to present a brief history of research ethics, research ethics in each step of social sciences research processing before, during, and after conducting research. In addition, this article discusses research ethics in 3 types of social sciences research design, namely experimental research, survey research, and qualitative research.

Keywords: Research Ethics, Social Science Research

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, E-mail: thuntuch.vip@dpu.ac.th

¹ Assistant Professor, Faculty of Arts, Dhurakij Pundit University, E-mail: thuntuch.vip@dpu.ac.th

บทนำ

จริยธรรมการวิจัย (Research Ethics) มีความเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการวิจัย ตั้งแต่การวางแผนโครงการวิจัย การกำหนดวัตถุประสงค์ การวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่าง การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ผล และการเผยแพร่ผลการวิจัย (บุปผา ศิริศรีสม, 2548: 369) นอกจากนี้ เป็นที่ยอมรับกันว่า ผลการวิจัยมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศหากงานวิจัยมีความเที่ยงตรงและนำเสนอสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงก็จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้ตรงจุดและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ การที่จะให้ได้มาซึ่งงานวิจัยที่ดีมีคุณภาพนั้น นอกจากการดำเนินตามระเบียบวิธีการวิจัยอย่างมีคุณภาพแล้ว จริยธรรมหรือจรรยาบรรณของนักวิจัยก็เป็นอีกปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะมีส่วนช่วยให้งานวิจัยมีคุณภาพด้วย (สภาวิจัยแห่งชาติ, ม.ป.ป.: 1)

ประเด็นทางจริยธรรมการวิจัยที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งผู้วิจัยควรคำนึงถึงในงานวิจัยโดยเฉพาะการวิจัยทางสังคมศาสตร์ คือ ผลกระทบต่อคนและสังคมวัฒนธรรมที่นักวิจัยศึกษา แม้ว่าโดยทั่วไปจะไม่มีผลกระทบโดยตรงต่อร่างกายของมนุษย์ ดังเช่นงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ แต่ก็อาจมีผลกระทบในทางใดทางหนึ่งของชีวิตสังคม วัฒนธรรมหรือผลประโยชน์ของผู้ถูกศึกษาได้ไม่น้อยไปกว่ากัน หรือกล่าวได้ว่า ปัจจุบันการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคนจำเป็นต้องปฏิบัติตามหลักการพื้นฐานของจริยธรรมสำหรับการวิจัยในคนอย่างเคร่งครัด เพื่อไม่ให้เกิดการละเมิดความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งยังเป็นการป้องกันและรักษาข้อมูลให้เป็นความลับมิให้รั่วไหลไปสู่บุคคลภายนอกได้ (เบญญา ยอดดำเนิน-แอ็ดติง, 2553: 291) ดังนั้น จึงถือเป็นความรับผิดชอบทางจริยธรรมที่นักวิจัยควรระมัดระวัง ทั้งนี้เพื่อไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่คนและสังคมวัฒนธรรมที่นักวิจัยศึกษา ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม

(ชาย โพธิ์สิตา, 2547: 393)

บทความนี้ขอเสนอความเป็นมาของจริยธรรมการวิจัย หลักจริยธรรมการวิจัยในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ซึ่งได้แก่ขั้นก่อนดำเนินการวิจัย ขั้นระหว่างดำเนินการวิจัย และขั้นหลังดำเนินการวิจัย นอกจากนี้ จะนำเสนอหลักจริยธรรมการวิจัยสำหรับการทำวิจัยทางสังคมศาสตร์ในรูปแบบต่างๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการทำวิจัยให้เกิดคุณภาพและเป็นที่ยอมรับในเวทีสากล

ความเป็นมาของจริยธรรมการวิจัย

จริยธรรมการวิจัยเป็นหลักการสากลที่นานาชาติให้ความสำคัญ สำหรับประวัติความเป็นมาของจริยธรรมการวิจัย (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2557: 1-3; สมทรง ณ นคร และวีระชัย โค้วสุวรรณ, 2547: 3-4; Trochim, 2006: 1) พบว่า มีพัฒนาการมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเริ่มจาก "Nuremberg Code" ซึ่งมีจุดกำเนิดมาจากศาลทหารได้พิจารณาอาชญากรรมสงครามและแพทย์ ที่เมืองนูเรมเบิร์ก ประเทศเยอรมนี ในปี พ.ศ.2488-2489 โดยกลุ่มดังกล่าวถูกกล่าวหาว่าทำการทดลองกับเชลยสงครามในค่ายกักกันอย่างขาดความเมตตา กล่าวคือ ไม่มีการบอกผู้ถูกวิจัยว่าจะทำอะไร นอกจากนี้ ยังไม่ได้ขอความยินยอมและผู้ถูกวิจัยไม่ได้สมัครใจอย่างแท้จริง ในการตัดสินใจของศาลครั้งนี้เป็นจุดกำเนิดของกฎเกี่ยวกับการทดลองทางการแพทย์ในมนุษย์ ซึ่งเน้นหลักการขอคำยินยอมและให้คำยินยอมโดยสมัครใจจากผู้ถูกวิจัย

ต่อมาในปี พ.ศ.2507 สมัชชาแพทยสมาคมโลก (World Medical Association) ได้ออกประกาศ "The Declaration of Helsinki" เพิ่มรายละเอียด ซึ่งถือว่าเป็นมาตรฐานจริยธรรมอันแรกของการวิจัยทางชีวเวชศาสตร์ และเป็นครั้งแรกที่มีการแนะนำให้ใช้ใบยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าว และได้รับการปรับปรุงหลายครั้ง โดยฉบับ

พ.ศ.2543มีประเด็นสำคัญที่น่าสนใจ คือ “การวิจัยในคนนั้น สวัสดิภาพผู้เข้าร่วมการวิจัยเป็นสิ่งพึงคำนึงก่อนประโยชน์ต่อวิชาการและสังคม”

นอกจากนี้ ยังมีการประกาศที่สำคัญอื่นๆ เช่น “The Belmont Report” โดยในปี พ.ศ. 2517สหรัฐอเมริกาได้ออกกฎหมายการวิจัยแห่งชาติ จึงมีการแต่งตั้งกรรมการพิทักษ์สิทธิ์มนุษย์ในการวิจัยด้านชีวเวชศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ มีหน้าที่หนึ่งคือหาหลักจริยธรรมพื้นฐานในการวิจัยทางชีวเวชศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ และสร้างแนวปฏิบัติเพื่อให้มั่นใจว่าการทำการวิจัยเป็นไปตามหลักจริยธรรมพื้นฐานดังกล่าว และได้สรุปเผยแพร่ในปี พ.ศ.2522เอกสารรายงาน “The Belmont Report: Ethical Principles and Guidelines for the Protection of Human Subjects of Research”(เบญญา ยอดดำเนิน-แอ็ดติงก์, 2553: 292) ได้เสนอหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ไว้ 3 ข้อ คือ 1) การเคารพในบุคคล 2) การให้คุณประโยชน์ และ 3) ความเป็นธรรม

สภาองค์การสากลด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ (Council for International Organizations of Medical Science: CIOMS) ร่วมมือกับองค์การอนามัยโลก (World Health Organization) ได้พัฒนาหลักจริยธรรมการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยอาศัยหลัก 3 ประการข้างต้น และเผยแพร่ข้อรับข้อคิดเห็นในปี พ.ศ.2525 จนกระทั่งปรับปรุงแก้ไขและตีพิมพ์ในชื่อ “Ethical Guidelines for Biomedical Research Involving Human Subjects” ในปี พ.ศ.2536 นับว่าเป็นแนวปฏิบัตินานาชาติฉบับแรก หัวข้อหลักได้แก่ 1) การให้คำยินยอม 2) การวิจัยในประเทศที่กำลังพัฒนา 3) การปกป้องผู้อ่อนด้อย 4) การกระจายภาระและประโยชน์ 5) บทบาทของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยฉบับนี้มีการปรับปรุงและเสนอขอข้อคิดเห็นจากแหล่งต่างๆ ในปี พ.ศ.2543 และเสร็จในปี พ.ศ.2545

สำหรับประเทศไทย (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2557: 3)

กระทรวงสาธารณสุขและคณะแพทยศาสตร์9แห่งได้ร่วมกันจัดตั้งเป็นชมรมจริยธรรมการวิจัยในคนในประเทศไทย (Forum for Ethical Review Committees in Thailand: FERGIT) เมื่อวันที่26 เมษายน พ.ศ.2543 เพื่อทำหน้าที่กำหนดแผนงานส่งเสริมจริยธรรมการวิจัยในคน และได้จัดตั้งคณะทำงานขึ้นเพื่อร่างหลักเกณฑ์แนวทางการทำวิจัยในคนเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติระดับชาติ โดยได้นำเอาหลักจริยธรรมการวิจัยตาม“The Declaration of Helsinki” สภาองค์การสากลด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ (CIOMS) และอื่นๆ มาประกอบการร่าง

จริยธรรมการวิจัยในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยทางสังคมศาสตร์

จากประวัติความเป็นมาของจริยธรรมการวิจัยที่กล่าวมาในข้างต้น จึงเห็นได้ว่า นานาชาติได้ให้ความสำคัญและยอมรับการทำวิจัยที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักจริยธรรมการวิจัย ดังนั้น การทำวิจัยทางสังคมศาสตร์จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญแก่หลักจริยธรรมการวิจัยด้วย ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2555: 25-38) ได้จัดทำ “จรรยาวิชาชีพรวิจัยและแนวทางปฏิบัติ” เพื่อเป็นมาตรฐานคุณภาพนักวิจัยของประเทศไทยสู่ระดับสากล ซึ่งได้มีการกล่าวถึงแนวทางปฏิบัติของจริยธรรมการวิจัยในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย บทความนี้ขอคัดเลือกเนื้อหาบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักจริยธรรมการวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่สำคัญ จำแนกตามขั้นตอนของการทำวิจัย ดังนี้

1. ก่อนดำเนินการวิจัย

หลักจริยธรรมการวิจัยในขั้นตอนนี้ (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2555: 27-30; สภาวิจัยแห่งชาติ, ม.ป.บ.: 1-2; อัคริน แสงพิบูล, 2556: 4) คือ นักวิจัยควรเขียนโครงการวิจัยในสาขาที่ตนถนัดและมีความรู้ความสามารถเพียงพอ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการเสริมสร้างองค์ความรู้ ความก้าวหน้าทางวิชาการการแก้ปัญหา และ

ประโยชน์สุขของสังคมและประเทศชาติ มีความเป็นกลางทางวิชาการ และไม่ดำเนินการวิจัยโดยมีวัตถุประสงค์ในการโจมตี หรือทำให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย ต้องให้เกียรติและอ้างถึงนักวิชาการหรือแหล่งข้อมูลข่าวสารที่นำมาใช้ในการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัย ปฏิบัติให้เป็นไปตามมาตรฐานจริยธรรมการวิจัยในคน มีความโปร่งใสในการเสนอโครงการเพื่อขอรับทุนวิจัยต้องศึกษาข้อตกลงหรือสัญญาโครงการวิจัยอย่างรอบคอบและถี่ถ้วน รวมทั้งแจ้งให้หน่วยงานต้นสังกัดทราบก่อนที่จะลงนามในข้อตกลงหรือสัญญาเพื่อให้เป็นที่เข้าใจตรงกันระหว่างนักวิจัยหน่วยงานต้นสังกัด และแหล่งทุนวิจัย เพื่อป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

ประเด็นหนึ่งที่นักวิจัยควรให้ความสำคัญ คือ การขอรับคำยินยอมจากผู้รับการวิจัย (กลุ่มตัวอย่าง) หรือผู้แทนโดยชอบธรรมที่สามารถปกป้องผลประโยชน์ของผู้รับการวิจัยได้เช่น บิดามารดา ผู้ปกครอง ญาติ หน่วยงานที่ดูแล ก่อนเริ่มดำเนินงานวิจัย ทั้งนี้ นักวิจัยต้องเปิดโอกาสให้ผู้รับการวิจัยมีอิสระในการตัดสินใจเข้ารับการวิจัย หรือถอนตัวจากการวิจัยได้ตามต้องการ

2. ระหว่างดำเนินการวิจัย

หลักจริยธรรมการวิจัยในชั้นตอนนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2555: 31-33; สภาวิจัยแห่งชาติ, ม.ป.ป.: 1-2; อัครวิน แสงพิบูล, 2556: 5-6) คือไม่มีอคติในการเลือกกลุ่มตัวอย่าง กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลมีความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัยและกลุ่มตัวอย่าง ใช้เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างถูกต้อง ไม่มีอคติในการเก็บรวบรวมข้อมูล/วิเคราะห์ข้อมูล/ให้ข้อเสนอแนะ รักษาความลับของกลุ่มตัวอย่าง ปฏิบัติต่อกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาด้วยเมตตาธรรมและป้องกันอันตราย มีมาตรการรักษาข้อมูล ติดตามและทบทวนการดำเนินงานวิจัยเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอ ให้อิสระแก่กลุ่มตัวอย่างในการเข้าร่วมหรือถอนตัวจากการวิจัย

นอกจากนี้ นักวิจัยควรคำนึงถึงประเด็นการประพฤติผิดจริยธรรมการวิจัย (Misconduct) (เบญญา ยอดดำเนิน-แอ็ดติงก์, 2553: 296-297; สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2555: 12-13) ได้แก่

1) การคัดลอกงานหรือผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนหรือการลอกเลียนวรรณกรรม (Plagiarism) ไม่ว่าจะนำมาทั้งหมดหรือเพียงบางส่วน หรือนำเอามาทำใหม่ด้วยตนเอง หรืออ้างให้ผู้อื่นทำให้โดยมีการแก้ไข ดัดแปลง หรือปรับปรุงใหม่แล้วเสนองานหรือผลงานนั้นประหนึ่งว่าเป็นของตน โดยปกปิดข้อความจริงที่ควรบอกให้ชัดเจน ทำให้บุคคลอื่นเข้าใจผิดว่าเป็นของตน การกระทำเช่นนี้เป็นความไม่ซื่อสัตย์หรือเป็นการหลอกลวงทางวิชาการและการขาดจิตสำนึกในความมีจรรยาหรือความประพฤติที่ดี

2) การคัดลอกผลงานของตนเอง โดยนักวิจัยคัดลอกหรือเกือบเหมือนเดิมหรือนำมาเพียงบางส่วน กลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง โดยไม่มีการอ้างถึงผลงานเดิมของตน รวมทั้งนำผลงานมารายงานเพิ่มเติมหรือปรับแต่งให้ต่างไปจากเดิม เพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง หรือเข้าใจว่าเป็นผลงานค้นพบใหม่ จนเกิดความผิดพลาดในการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูล

3) การปกปิดบิดเบือน แก้ไขข้อมูล/ข้อความ หรือกระทำการใด ๆ ในกระบวนการวิจัยและการรายงานผลการวิจัยที่ทำให้ผิดไปจากความเป็นจริง โดยการตัดทอนหรือแก้ไขข้อมูล/ข้อความ หรือการปฏิบัติอื่นใดในกระบวนการวิจัย และรายงานข้อค้นพบจากการวิจัย เพื่อให้เป็นไปตามข้อสรุปที่ตนต้องการ การกระทำเช่นนี้เป็นการนำเสนอเรื่องหรือสิ่งอันเป็นเท็จ เป็นการกระทำผิดด้านวิชาการ วิชาชีพ และอาจถึงขั้นผิดกฎหมาย รวมถึงการขาดจิตสำนึกในความมีจรรยา หรือความประพฤติที่ดี

4) การสร้างข้อมูลเท็จ หรือจงใจปั้นแต่งข้อมูลให้ผิดไปจากความเป็นจริงที่พบจากการวิจัย

หรือหลีกเลี่ยงที่จะนำเสนอเรื่องหรือสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ถือเป็น การหลอกลวง และกระทำผิดทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพ และความมีจรรยาหรือความประพฤติที่ดี

5) การเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวหรือความลับของผู้รับการวิจัยที่นักวิจัยได้กระทำไปโดยไม่ได้รับคำยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้รับการวิจัย ทำให้เกิดผลกระทบต่อผู้รับการวิจัยเป็นส่วนตัวไม่ว่าในทางใดก็ตาม นอกจากนี้ การที่นักวิจัยไม่ระมัดระวังในการนำเสนอข้อมูลหรือรายงานผลงานวิจัยทำให้สามารถคาดเดาตัวบุคคลที่กล่าวถึงได้ ก็ถือเป็น การกระทำที่ขาดความรับผิดชอบ และขาดจิตสำนึกในความมีจรรยาหรือความประพฤติที่ดี

3. ภายหลังดำเนินการวิจัย

นักวิจัยควรจัดทำรายงานผลการวิจัยที่มีความชัดเจนและมีข้อมูลหรือหลักฐานสนับสนุนเพียงพอ ทำลายแบบสอบถามหรือลบไฟล์ข้อมูลบันทึกเสียงสัมภาษณ์เมื่อเขียนรายงานผลการวิจัยเสร็จ ให้เกียรติและอ้างถึงนักวิชาการหรือแหล่งข้อมูลที่นำมาใช้ในรายงานผลการวิจัย แสดงความขอบคุณผู้สนับสนุนงานวิจัยในกิตติกรรมประกาศ และการแสดงความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่อาจเกิดจากการนำเสนอผลงานวิจัยสู่สาธารณะ

จริยธรรมอีกประเด็นหนึ่งในขั้นตอนนี้ (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2555: 34-38; อัครวิน แสงพิบูล, 2556: 10)คือ จริยธรรมการเขียนบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ นักวิจัยควรยึดถือหลักดังต่อไปนี้

1) ส่งบทความวิจัยหรือผลงานวิจัยไปตีพิมพ์ในวารสารในประเทศและต่างประเทศ ที่มีการประเมินและตรวจสอบคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัย

2) ไม่ส่งบทความวิจัยหรือผลงานวิจัยเรื่องเดียวกัน ไปยังบรรณาธิการของวารสารมากกว่า 1 แห่ง โดยหวังว่าจะเป็นการเพิ่มโอกาสในการได้รับการตีพิมพ์มากขึ้น เนื่องจากการกระทำเช่นนี้อาจทำให้เกิดการตีพิมพ์ซ้ำซ้อน

3) สามารถตีพิมพ์ผลงานวิจัยเรื่องเดียวกันมากกว่าหนึ่งภาษาได้ หากวารสารที่ส่งผลงานวิจัยไปตีพิมพ์ มีนโยบายรองรับหลักการดังกล่าว ทั้งนี้ นักวิจัยต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบล่วงหน้าด้วย

4) สามารถส่งเรื่องเดิมของบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ ในรายงานการประชุมวิชาการแล้ว ไปให้วารสารวิชาการพิจารณาได้แต่ควรแจ้งให้บรรณาธิการวารสารทราบด้วย

5) ไม่พิมพ์ผลงานวิจัยโดยการแบ่งย่อยให้เป็นหลายเรื่องเกินความเหมาะสม แต่อาจทำได้หากบทความเหล่านั้นมีเนื้อหาเหมือนกันไม่เกินร้อยละ 10 และต้องไม่ใช้ตารางหรือภาพประกอบเดียวกัน ทั้งนี้ นักวิจัยต้องแจ้งให้บรรณาธิการวารสารที่ตนส่งบทความไปได้รับทราบและยอมรับก่อน

จริยธรรมการวิจัยในการวิจัยทางสังคมศาสตร์รูปแบบต่าง ๆ

การทำวิจัยทางสังคมศาสตร์นั้นมีหลายรูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบนั้นจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงหลักจริยธรรมการวิจัย ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. จริยธรรมในการวิจัยเชิงทดลอง

เนื่องจากการจัดกระทำ (Treatment) ในการวิจัยเชิงทดลองเป็นการแทรกแซงสภาพการณ์ให้เปลี่ยนแปลงไปจากสภาพปกติ ซึ่งอาจส่งผลต่อจิตใจ ร่างกาย หรือพฤติกรรมของบุคคลที่เข้ากับการทดลอง ดังนั้น นักวิจัยจึงควรใส่ใจในประเด็นต่อไปนี้ (Drew, Hardman & Hart, 1996; Neuman, 1997 อ้างถึงใน ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพฉัตรภรณ์, 2555: 80)

1.1 หลีกเลี่ยงการจูงใจให้เข้ารับการทดลองด้วยการบิดเบือนข้อเท็จจริง โดยผู้เข้ารับการทดลองมีสิทธิที่จะได้รับทราบกิจกรรมต่างๆ ที่จะมีในการทดลอง และควรเข้ารับการทดลองโดยสมัครใจ

1.2 หลีกเลี้ยงอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับผู้รับการทดลอง ไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือทางจิตใจ หากผู้วิจัยคาดว่า การทดลองจะส่งผลที่ไม่พึงปรารถนาแม้เพียงเล็กน้อยก็ตาม ควรลดระยะเวลาการทดลองให้สั้นลงเท่าที่จะทำได้

1.3 คำหนึ่งถึงการเสียโอกาสของผู้มีส่วนในการทดลอง ในกรณีที่มีการทดลองมีกลุ่มควบคุม และถ้า Treatment ที่ให้กับกลุ่มทดลองเป็นสิ่งที่ดีมากกว่ากลุ่มควบคุมจะเป็นกลุ่มที่เสียโอกาสในการได้รับสิ่งดีนั้น เช่น ในการวิจัยในชั้นเรียน ผู้สอนทดลองวิธีสอนใหม่ๆ กรณีเช่นนี้ หากเป็นไปได้ควรหาโอกาสทดแทนสิ่งที่ทดแทนกันให้แก่กลุ่มควบคุมในภายหลัง

2. จริยธรรมในการวิจัยเชิงสำรวจ

ในการวิจัยเชิงสำรวจ นักวิจัยควรตระหนักถึงจริยธรรมที่สำคัญ (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ จิตราภรณ์, 2555: 172-173; อัครวิณ แสงพิกุล, 2556: 6) ดังนี้

2.1 ในการวิจัยเชิงสำรวจ จะต้องมีการขอความร่วมมือจากผู้ตอบ ดังนั้น จึงควรแจ้งให้ผู้ตอบทราบในประเด็นต่อไปนี้ ชื่อหน่วยงานที่ทำการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย และให้ความมั่นใจแก่ผู้ตอบว่า จะรักษาความลับเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบ เป็นการตอบโดยสมัครใจสามารถงดตอบในบางข้อคำถามที่ไม่ต้องการตอบ และหากไม่ตอบ ก็จะไม่มีผลใดๆ ในเชิงลบ

2.2 นักวิจัยจะต้องปกป้องคุ้มครองผู้ตอบด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่

1) การเก็บรายชื่อผู้ตอบทั้งหมดเป็นความลับ ไม่จำเป็นต้องให้ระบุชื่อผู้ตอบในแบบสอบถาม ในกรณีที่เขียนชื่อผู้ตอบเพื่อจัดส่งแบบสอบถาม ควรเขียนแยก เพื่อความสะดวกในการแยกชื่อออกจากแบบสอบถามเมื่อทำการวิเคราะห์ ทั้งนี้ ยังจำเป็นต้องใช้รหัสกำกับแบบสอบถามเพื่อประโยชน์ในการติดตามแบบสอบถามนั้น แต่ไม่ควรเปิดเผยรหัสประจำตัวหรือที่อยู่ของผู้ตอบให้ปรากฏใน data file

2) การป้องกันไม่ให้ผู้อื่นได้อ่านข้อมูลในแบบสอบถาม

3) ในการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล นักวิจัยควรระมัดระวังการเสนอข้อมูลส่วนตัวที่เฉพาะเจาะจงของกลุ่มผู้ตอบที่เป็นกลุ่มเล็กๆ ซึ่งอาจจะทำให้ผู้อ่านสามารถแยกแยะได้ว่าผู้ตอบน่าจะเป็นใคร

4) เมื่อเสร็จสิ้นโครงการวิจัยแล้ว นักวิจัยควรทำลายแบบสอบถาม หรือหากจะใช้ประโยชน์จากแบบสอบถามอีกในอนาคต ก็ควรจะเก็บไว้ในที่ๆ เหมาะสม

3. จริยธรรมการวิจัยเชิงคุณภาพ

ในการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลากหลายวิธี เช่น การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกต และการสนทนากลุ่ม เนื่องจากในแต่ละวิธีการดังกล่าวนั้นมีจำนวนผู้ให้ข้อมูลหรือกลุ่มตัวอย่างไม่มาก ดังนั้น การตามรอยหาผู้ให้ข้อมูลจึงทำได้ไม่ยาก และอาจส่งผลที่ไม่พึงประสงค์ต่อผู้ให้ข้อมูลในภายหลังได้ ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องยึดหลักการปกป้องความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับอย่างเคร่งครัด (เบญญา ยอดดำเนิน-แอ็ดติง, 2553: 297-298; Cunningham, 2003: 7; Trochim, 2006: 1) ดังนี้

3.1 นักวิจัยควรชี้แจงแก่ผู้ให้ข้อมูลว่าข้อมูลจะถูกเก็บไว้อย่างดี มีแต่ที่มิวิจัยเท่านั้นที่จะเข้าถึงข้อมูลได้

3.2 หากมีการถอดเทป จะไม่มีชื่อและชื่อบริษัทบุคคลอย่างอื่นให้เชื่อมโยงไปถึงข้อมูลได้ หรืออาจมีการใช้นามสมมติหรือรหัสแทน ซึ่งทราบเฉพาะที่มิวิจัยเท่านั้น

3.3 ในกรณีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม นักวิจัยต้องทำความเข้าใจเบื้องต้นกับผู้ให้ข้อมูลว่า ข้อมูลที่อภิปรายกันในกลุ่ม ไม่ควรนำไปพูดข้างนอก เพราะอาจทำให้เกิดความเสียหายได้ หรือให้กลุ่มตกลงกันเองว่าจะรักษาความลับในกลุ่มอย่างไร

3.4 ในการเขียนรายงานผลการวิจัย

นักวิจัยจะต้องไม่ระบุสถานที่ที่ทำการศึกษารายละเอียด เช่น ชื่อหมู่บ้าน ชื่อตำบล ซึ่งนักวิจัยควรใช้นามสมมติแทน นอกจากนี้ ในการใช้แผนที่ในรายงานผลการวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพและรู้จักพื้นที่ โดยเฉพาะในแง่ของโครงสร้างสาธารณูปโภค สภาพแวดล้อมทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ แผนที่ดังกล่าวไม่ควรมีเครื่องหมายชี้หน้าให้ผู้อ่านสามารถระบุที่ตั้งและเข้าถึงพื้นที่และกลุ่มที่ศึกษาได้

3.5 โดยทั่วไปแล้ว การวิเคราะห์ข้อมูลจะทำในภาพรวมซึ่งไม่ได้เจาะจงว่าเป็นข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลคนใด หากการศึกษาทำเป็นรายกรณีหรือเมื่อมีการยกตัวอย่าง ก็สามารถใช้นามสมมติแทนได้ นอกจากนี้ ในกรณีที่มีการยกถ้อยคำหรือข้อความของผู้ให้ข้อมูลขึ้นมาอ้างอิง (Quotation) นักวิจัยควรระบุเพียงลักษณะของผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น พอให้ผู้อ่านเห็นภาพเจ้าของข้อมูล เช่น ผู้ให้ข้อมูลเป็นเพศชายหรือหญิง อายุเท่าใด อาชีพอะไร โดยไม่จำเป็นต้องระบุชื่อผู้ให้ข้อมูลไว้ข้างท้ายข้อความ

กล่าวโดยสรุป การวิจัยทางสังคมศาสตร์ในรูปแบบต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า นักวิจัยจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับคนและชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น นักวิจัยจึงจำเป็นต้องยึดหลัก “จริยธรรมการวิจัยในคน” ทั้งนี้ หลักจริยธรรมการวิจัยในคนที่ใช้กันแพร่หลายในการวิจัยทางสังคมศาสตร์นั้นเป็นไปตาม The Belmont Report (ชาติา สืบหลินวงศ์, พรรณแข มไหสวริยะ และสุธี พานิชกุล, 2551: 4) ซึ่งประกอบด้วย 3 หลักการ คือ ความเคารพในบุคคล หลักผลประโยชน์ และหลักความยุติธรรม นอกจากนี้ ในภายหลังยังได้มีการนำเสนอหลักการที่สำคัญเพิ่มอีกประเด็น คือ ความเคารพในชุมชน (เบญญา ยอดดำเนิน-เอ็ดดิกซ์, 2553: 292) ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1) หลักการเคารพในบุคคล หมายถึง การป้องกันความลับ และเคารพในการตัดสินใจของผู้ให้ข้อมูล โดยต้องได้รับความสมัครใจโดย

ปราศจากการบังคับ ช่มชู้ หลอกลวง หรือการกดดันในรูปแบบต่างๆ

2) หลักผลประโยชน์ หมายถึง การคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งระมัดระวังป้องกันอันตรายหรือความเสี่ยงอันอาจจะเกิดขึ้นได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้ให้ข้อมูล

3) หลักความยุติธรรม หมายถึง การไม่ลำเอียงต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือละเลยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

4) หลักการเคารพในชุมชน หมายถึง การให้ชุมชนตัดสินใจว่าจะเข้าร่วมโครงการวิจัยหรือไม่ โดยความสมัครใจ รวมทั้งรักษาความลับข้อมูลชุมชนด้วย

บทสรุป

การทำวิจัยทางสังคมศาสตร์ให้ได้ผลงานวิจัยดีมีคุณภาพนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับกรอบแบบการวิจัยที่ถูกหลักการและมีเครื่องมือการวิจัยที่มีคุณภาพเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับทัศนคติที่นักวิจัยยึดหลักจริยธรรมการวิจัยที่ดีตลอดกระบวนการทำวิจัย เช่น การขอรับคำยินยอมจากกลุ่มตัวอย่างก่อนการทำวิจัย การรักษาความลับกลุ่มตัวอย่าง การไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น และการบิดเบือนข้อมูลในระหว่างการทำวิจัย และไม่เขียนบทความวิจัยซ้ำซ้อนเพื่อหวังโอกาสในการตีพิมพ์เผยแพร่ในช่วงหลังการทำวิจัยเสร็จสิ้น นอกจากนี้ ในการทำวิจัยทางสังคมศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบใด ๆ เช่น การวิจัยเชิงทดลอง การวิจัยเชิงสำรวจ และการวิจัยเชิงคุณภาพจริยธรรมการวิจัยในคนที่สำคัญที่นักวิจัยควรให้ยึดถือ คือ การให้อิสระและความเคารพแก่ผู้ให้ข้อมูลที่จะตอบหรือไม่ตอบในการเก็บรวบรวมข้อมูล หรือเน้นความสมัครใจ การให้ความยุติธรรมต่อผู้ให้ข้อมูลและควรมีการให้ความรู้ความลับให้แก่ผู้ให้ข้อมูลหรือชุมชนโดยไม่ทำให้เกิดผลกระทบในภายหลัง ทั้งนี้เพื่อให้ผลงานวิจัยมีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับในแวดวงวิชาการ

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โปธิธิตา. (2547). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ธาดา สืบหลินวงศ์, พรรณแข มไหสวริยะ และสุธี พานิชกุล. (2551). *แนวทางจริยธรรม การทำวิจัยในคนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุปผา ศิริรัมย์. (2548). จริยธรรมกับการวิจัย. ใน *เบญจายอดดำเนิน-แอ็ดติจ์และคณะ (บรรณาธิการ), การศึกษาเชิงคุณภาพ: เทคนิคการวิจัยภาคสนาม* (หน้า369-380). นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เบญจา ยอดดำเนิน-แอ็ดติจ์. (2553). ประเด็นจริยธรรมการวิจัยในคนทางด้านสังคมศาสตร์. *วิทยาสารเกษตรศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์*, 31(2), 290-301.
- ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ จัตราภรณ์. (2555). *การออกแบบการวิจัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. (2557). *วิวัฒนาการของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์*. จาก http://ird.sut.ac.th/irdnew/Files/Downloads/IRD/Human/human_evo.doc[2 มีนาคม 2557].
- สภาวิจัยแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *จรรยาบรรณนักวิจัยและแนวทางปฏิบัติ*. จาก <http://www.riclib.nrct.go.th/ebook/Researcher%20Ethics%20Thai.pdf>[1 พฤษภาคม 2556].
- สมทรง ณ นคร และวีระชัย โค้วสุวรรณ. (2547). หลักเกณฑ์สากลของจริยธรรมการวิจัยในคน. *วิทยาสารทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 7(1), 3-13.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2555). *จรรยาวิชาชีพอิจัยและแนวทางปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัศวิน แสงพิกุล. (2556). จริยธรรมการวิจัย. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 27(81), 1-12.
- Cunningham, A. (2003). *Ethical Practice: Principles and Guidelines for Research with Vulnerable Individuals and Families*. Available from http://www.lfcc.on.ca/ethical_practice.pdf [December 10, 2014].
- Trochim, W. M.K. (2006). *Ethics in Research*. Available from <http://www.socialresearchmethods.net/kb/ethics.php> [December 10, 2014].